

si je že izgovoril kotiček v nebeškem bivališču (Kanaček in poet), vse pravde še tečejo.

Kot jezikovni oblikovalec je Golia globoko vsrkal izrazne vrednote naših najboljših. Beseda mu je lahkotna, okretna, živa, bogata. Tudi v daljših zaletih jo krepko obvlada in jasno usmeri v skladen zaključek — vrline, ki jih poznamo tudi iz njegovih odrskih del. Razen v »Najnovejši pisariji«, ki je zavestno sodobno nadaljevanje Prešernove »Nove pisarije«, ni nikjer prave odvisnosti od naših največjih ali kakšnega oslanjanja nanje. Vendar nas ritem in rima, obsežnost in naravnost izraza često zazibljeta v Prešernov ali Kettejev svet. Obenem nas neprestano trga iz tega klasičnega ozračja in potaplja v najživejšo sedanost čisto sodobno besedišče. Dasi vse dobro sodi v orisane položaje, se bo marsikomu zdelo, da bi tujega robidovlja bilo lahko nekaj manj. Pesnik ni naklonjen buržujskemu ozračju, vendar se ga še ni toliko otresel, da bi mogel izhajati brez njegovega besedovanja. Naša beseda je včasih preveč izprepletana z izrazi kakor: eksprincesa, perspektive, prima balerina, ekstaze, paž, filistri, faloti, orkester, ples narcis in aster, kredit, ambicije, kajoni komandirajo, špitali, kadaver, impotenca, dekadent, metoda, vehementno, teater, etika, kozmetika, asketska resignacija, gracija, detonacija, kreatura, monotono, koridor, motor, z nikotino-kofeino-alkoholom po fantazijah brodiva, ovacije, banalno, fantom, medalija, oficir i. dr., i. dr. Manj bi bilo morda več. Jezikovna tvornost se ne razmahuje preobestno: tkaja, gluš, tiš, mimolet, razkronan, oblaskati, brezsens. »Slepeč« bi bilo bolje kakor »oslepujoč« (* oslepovati? 88). »Zaželjen« (33) je bilo nekdanj dopustno, zdaj le »zaželen«; »prihodnjost« (10) bodi »prihodnost«; »so mi prišli nasproti« (104) bodi »naproti«; »sledé za Tvojimi božanskimi razmahi« (124) bi bilo bolj »sledé Tvoje božanske razmahe«; »vrtel« (114) bodi »vrtel«.

Golia obožuje rimo in uživa v njej; tudi v tem je marsikdaj zelo izviren. Mojsrsko se razmahuje v stalnih kiticah, romanskih in domačih, a tudi v prostih stihih. Kdor govori o slovenski liriki, ne more mimo Golijevih »Pesmi«.

Andrej Budal.

Mara Husova: Živa plamenica. Mohor. knjižnica. 1938. Str. 240. Ilustriral Slavko Pengov. O tej knjigi pač ne bi bilo vredno izgubljati besed, če ne bi predstavljala posebne vrste literature, ki se bohotno razrašča po naših družinskih listih od »Mladike« do »Domačega prijatelja« ter polagoma izpodjeda tla kvalitetnemu leposlovju in dobremu okusu. Po večini je to osladna beletrija raznih malomeščanskih gospa, ki prav nedelikatno kolportirajo svoje in tuje družinske škandalčke, doživljaje in izkušnje, zavijajo vse to v dušečo meglo svoje »življenjske filozofije« ter parfumirajo neprijeten zadah svojih kuhinj in spalnic z blagodehtečimi vonjavami nekakšne katoliške morale. V takih povestih in romanih nastopajo seveda zakonski in nezakonski možje kot onemogli slabiči, pijanci, razvratneži, izprijenci, ki jih njihove žene z nadčloveško požrtvovalnostjo, samozatajevanjem, molitvijo in jokom, »globoko« besedo in razumevanjem za lase vlečejo iz dna moralnega brezna. Končavajo se take štorije, kakor se razume samo po sebi, s skesanim povratkom izgubljenih, od doma pobeglih mož, ki se razjočejo v krilo svoje boljše polovice, in sladko družinsko idilo. Če še povem, da se v nežnih rokah naših pisateljic življenje razceja kakor maslo na solncu, da se njihove osebe duše v zatohlem, pseudoromantičnem, osladnem stilu, da je njihova psihologija psihologija starih babnic pri kavi, da so njihovo najvišje moralno merilo malomeščanske kreposti, če povem vse to, potem mi ni treba še dalje karakterizirati take in podobne beletrije. Skratka najpopolnejši šund, neumnejši kot najneumnejši ameriški filmi, osladnejši od najosladnejših romanov

nemških družinskih pisateljic. Da taka in podobna literatura nastaja, je povsem razumljivo in celo nujno — noben čas ni brez nje — toda če izhaja po raznih revijah leta in leta, če jo knjižne družbe, kakor je Mohorjeva, v tisočih in tisočih izvodih pošiljajo med uboge slovenske bravce, če je ta šund dvakrat honoriran, medtem ko dobre slovenske knjige zaman iščejo založnikov, potem je to znak vse prej kot zdravih razmer na našem knjižnem trgu. Slovenci se hvalimo, da relativno več tiskamo kot ostali narodi, toda kaj radi zamolčimo, da je vsaj 90% tega tiska absolutno brez vsake cene, brez vsakega pomena za našo kulturo. Do tistih 10% kvalitetnejšega tiska slovensko ljudstvo skoro da ne pride in ne more priti; cene luksuzno opremljenih knjig, ki jih izdajajo razne naše založbe od »Modre ptice«, do »Naše založbe« so naravnost fantastično previsoke. Ljudske založbe pa izdajajo limonadne »knjige za preprosto ljudstvo« à la »Živa plamenica«. Čudno, da se v času, ko vse blebeto o ljudstvu in spet o ljudstvu, ne najde niti en sam založnik, ki bi prekinil s tradicijo ekskluzivnih založb za malomeščansko inteligenco in osnoval prevodno in domačo knjižnico za široke ljudske plasti.

Vl. Pavšič.

K prenovitvi šentpeterske cerkve. Že davno ni noben stavbni problem tako močno razgibal Ljubljane, kot jo je lani prav za prav le nevažno vprašanje obnovitve šentpeterske cerkve. Za farane je bila poglavitna stvar seveda način preskrbe denarnih sredstev za ta dela, nas druge Ljubljančane pa zanima zgolj estetska stran zadeve.

Sredi julija je lani prof. dr. Fran Stelè objavil načrte in opis prezidave in popravil cerkvene zunanosti. Po teh načrtih prof. arh. Ivana Vurnika so šentpetersko cerkev na zunaj tako temeljito obnovili, da moremo govoriti deloma že o spremembi zunanjsčine. Članek konservatorja Steleta je hkrati skušal pojasniti nagibe, ki so vodili projektanta pri delu in ki so odločili, da je bil njegov načrt sprejet. Pojavilo se je najprej vprašanje: ali obnoviti cerkev v dotedanji obliki — ali ji vrniti prvotno. Prevladala je težnja, naj se celota, zlasti pa cerkveno pročelje obnovi v popolnoma novi obliki, ker sodobno spomeniško varstvo odklanja restavracije zgodovinskih oblik, ki jih ni več, in rajši vidi svobodne sodobne ustvaritve, če so umetniško zrele. Stališče je gotovo pravilno, samó da je poudarek na dveh: da starih oblik ni več in da so nove res umetniško zrele.

K temu je treba najprej ugotoviti, da so bile stare oblike navzlic poznejšim neokusnim in zlaganim »okrasitvam«, ki jih je stari cerkvi vsilil po potresu arh. Jeblinger, v glavnem še ohranjene, tako da bi jih bilo brez težave mogoče izluščiti izpod poznejše navlake. O umetniški zrelosti novega si je pa treba ustvariti objektivno sodbo.

Poglavitne spremembe je kazal že načrt sam pri obdelavi predčelja. Za izhodišče novega se je po Steletovem opisu vzela prvotna oblika med zvonika postavljene gladke stene, kakor med dvema nosilcema razgrnjene bele zavese. Zakaj je bilo treba to že spočetka sporno rešitev obnavljati, ne vem. Saj že nekdanja, dosti bolj organsko nastala cerkvena fasada ni bila ravno idealna rešitev. Zato se mi zdi poseganje nazaj do tega izhodišča odveč. Saj ta »zavesa« skriva celotno cerkveno stavbo, zakriva vso gmoto še dosti slikovito razčlenjenih delov strehe, namesto da bi jo vsaj označevala. Velika nerazčlenjena in docela gladka ploskev, ki je le rahlo ornamentalno razdeljena z linijami, bi mogla smiselno zaslanjati kako zgolj utilitaristično pojmovano poslopje, sezidano z modernim gradivom v preprostih, čisto konstruktivno zamišljenih in docela stvarno izvedenih oblikah. Ta fasada ne daje cerkvi poudarka, ki ji po pomenu pritiče. Učinkuje hladno in mrtvo, ker je pravo

ur, kot jih predvideva zakon za normalne razmere na šolah. — 7. Prejemki učiteljev in profesorjev naj se zvišajo (str. 23).

»Upamo, da bo ta naš apel zadnji in da mu bodo sledila resnična dejanja od merodajnih strani. Zaman so vse prelepe besede in še lepše fraze in najlepše obljube. Mladina na vse to nič ne da... Zanj so odločilna samo: dejanja, dejanja in zopet dejanja« (str. 22).

France Brenk.

Ilka Vaštetova: Roman o Prešernu. Samozaložba. 1937. Obsežna knjiga — čez štiri sto strani — samozaložba — nekaj precej omlednih Justinovih ilustracij s Prešernovo silhueto na ovitku. Roman o našem velikem poetu, po vzorcu sodobnega evropskega biografskega romana. Vaštetovi gre vsekakor zasluga, da je poskušala uvesti v našo književnost to literarno zvrst, ki se je tako razbohotila na evropskem knjižnem trgu in zavzema tudi pri nas dobršen del prevodov. Kar spomnimo se raznih romanov o Fouchéju, in Rasputinu, Napoleonu, Mariji Stuart, Kraljici Viktoriji, Petru Velikem, Balzacu, Van Gogh, Leonardu da Vinciju. Sodobni pisatelj je odkril novo snov in jo pridno eksploatira. 19. stoletje je dalo nekaj genijalnih sintetičnih zgodovinskih romanov, zajemajočih celotno problematiko velikih zgodovinskih razdobj, generacij (Vojna in mir, Balzac), naš čas se ustavlja predvsem ob zagonetki posamezne človeške osebnosti: če je Tolstoj vnesel Napoleona, Aleksandra, Kutuzova in celo vrsto drugih zgodovinskih in nezgodovinskih oseb v en sam velik roman in jih podredil isti nujnosti dogajanja, bi sodoben romanopisec ustvaril iz iste snovi vrsto posameznih biografskih romanov o Napoleonu, Aleksandru, Kutuzovu itd. Sodobno evropsko književnost bolešno zanima analiza pomembne, znamenite osebnosti, realizem preteklega stoletja je zaposljevala predvsem analiza povprečnega človeka, kakor so Gogoljevi birokrati, meščani, plemiči ali Flaubertovi tržani in buržuji. Sodoben pisatelj se več bavi s psihologijo kot s človekom in je zato ponavadi mnogo slabši psiholog od pisatelja 19. stoletja, ki mu je bilo več do človeka kot do psiholoških teorij. Sodoben pisatelj bolje psihologizira kot ustvarja, oblikuje življenje. Pisatelji biografskih romanov, kakor so n. pr. Stephan Zweig, Romain Rolland, Maurois, so včasih mnogo boljši esejisti kot pripovedniki, njihovi biografski romani se zelo približujejo esejistiki, portretnim študijam. Sodobni evropski roman bolj zaposluje analiza in sinteza osebnosti kakor analiza in sinteza razdobja, generacij, velikih človeških skupnosti. Tu ne gre za oboževanje, marveč bolj za iskanje osebnosti, iskanje njene notranje povezanosti z družbo in svetom. Pojav biografskega romana še ni dokaz za porast individualizma v sodobni književnosti; v njem je kvečjemu iskati skrb za usodo osebnosti, človeka v sodobnem svetu, ki postavlja na prestole in k vodstvu narodov laži-ljudi in laži-osebnosti.

Posebnost povojne literature ni predvsem roman o raznih velikih »možeh dejanja« — politikih, strategih, Kolumbih in Magalhaensih — marveč roman o pisateljih, umetnikih, komponistih; dobili smo vrsto romanov o osebnostih, kakor so Byron, Shelley, Villon, Rimbaud, Balzac, Leonardo da Vinci, Goethe, Beethoven — romanu sledita tudi dramatika in film: n. pr. drami o Molièru, Büchnerju, filmi o Beethovenu, Rembrandtu, Zolaju, ki smo jih videli tudi pri nas. Zajeti življenje kakega pisatelja v roman je na eni strani težje, na drugi lažje, kakor oblikovati življenje kakega »moža dejanja«: lažje, ker se ti problematika njegove osebnosti razodeva v delih, umetninah, ki so vedno bolj ali manj neposredne osebnosti izpovedi, težje, ker se njegova sla po uveljavljanju, dejstvovanju ne izživlja toliko v vidnih, zunanjih dejanjih kot umetnosti.

fantaziji. In izživiljanje pisateljske osebnosti v umetnosti ni več stvar romanopisca, marveč kritika, literarnega zgodovinarja, esejista. Romanopisca zanima v prvi vrsti življenje, literatura mu je samo komentar k temu življenju, dočim je z esejistom ali literarnim zgodovinarjem ravno narobe: življenje ga zanima kot komentar k umetnikovim delom. Iz te zadrege si pisatelji biografskih romanov pomagajo na zelo preprost način: brigajo se zlasti za umetnike, ki so imeli tudi na zunaj zanimivo, razgibano življenje.

Takega življenja Prešeren ni imel. Večen odvetniški pripravnik, ki je živel preprosto, monotono, brez vsake romantike in eksotike v majhnem provincialnem kraju, gibajoč se na dimenziji med pisarno, domom in krčmo, doživel nekaj blamaž v družbi zaradi zavržene ljubezni in potem zaradi nezakonskih otrok, ki mu jih je rodila ženska, ki mu je vračala ljubezen; advokat in poet, ki je nazadnje zadolžen in obnemogel umrl na vodenici, ki mu je deformirala telo. Kakor je to življenje nerazgibano na zunaj, tako je v sebi prepolno notranjih pretresov in katastrof. Strahotna, monotona tragedija genijalnega človeka, ki zapuščen in samotni počasi krvavi in izkrvavi v majhnem, zato hlem kraju predmarčne Avstrije.

Vaštetova se je znašla pred težko nalogo, vsekakor težjo kot Maurois, ko je začel pisati roman o Byronu. Kdor hoče prodreti v zapleteno problematiko Prešernove osebnosti, mora biti prodiren, intuitiven psiholog, kdor hoče umetniško oblikovati njegovo na zunaj tako monotono življenje, prelivajoče se v svojih skritih kanalih in strugah, mora biti sam kongenialen pisatelj in ne samo povprečen opisovalec življenja in spreten fabulist. Vaštetova je na pogled zelo skrbno in vestno preštudirala in uporabila ves literarno in kulturno zgodovinski material, ki ji je bil na razpolago, spretno je vpletla v dejanje sleherni anekdoto, sleherni znani doživljaj iz pesnikovega življenja, skrupulozno se je ustavila ob slehernem njegovem srečanju z novimi znanci, prijatelji, ženskami, izpustila ni niti enega pomembnejšega dogodka — vendar ji je primanjkovalo sile, da bi iz vsega tega umetniško izoblikovala, ustvarila Prešernovo človeško podobo. Njen Prešeren je nekam hladen, zagrenjen, sentimentalni, za njim ne čutimo velikega duha in velikega človeka; notranja problematika njegovega življenja nam kljub vsemu ostane nerazumljiva, prikrita. Najšibkejša stran dela je tam, kjer bi morala biti njegova moč: v Prešernovi osebnosti; razvoj njegove notranje drame, ki je s tako silo zarisan v njegovih pesmih, je medel, neprepričevalen in, kar je glavno, ne pretrese nas. Notranja problematika pesnika v našem romanu je razpor med hotenjem in resničnostjo, med iluzijami in stvarnostjo, vendar je pojmovana preveč sentimentalno. Njegova moška tragika je zavita v kopreno pretirane ženske čustvenosti. Prešeren ni genijalen človek, marveč nekam mračen, romantično razdvojen poet, kakršen je tudi v Justinovih ilustracijah. Kakor se na teh podobah ne spreminja njegov obraz, tako se tudi v romanu ne spreminja njegova notranja fizionomija. Glavna oseba romana se notranje skoroda ne razvija, ne rase in ne pada, marveč ostaja od mladosti do smrti nekam enolično nespremenjena, idealizirana. Zakaj kljub realistični metodi opisovanja in pripovedovanja se pisateljica ni znala otresti škodljivega olepšavanja in shematiziranja dogodkov. Čutila se je nekoliko nesvobodno pred osrednjo osebo svojega romana, tako da je komaj upala gledati in vrednotiti svet skozi njene oči; zato se je raje zatekala k stranskim osebam in z njihovim pogledom osvetljevala dejanje in nehanje Prešerna.

Teh stranskih oseb je mnogo, tako številne so, da skoro obtežujejo roman. Prešerna vežejo z njimi le preveč anekdote, ki jih sporoča literarna zgodovina, a vse premalo globoke vezi, ki družijo človeka s človekom. Usoden pomen Čopove smrti za pesnika nam n. pr. ni razumljiv po medlem in

neprepričevalnem opisovanju njiju prijateljstva, čeprav je prizor ob Čopovi smrti plastičen in celo pretresljiv. Boljše kot Čop sta opisana Smole in Zupan. Prešernovo erotično, to se pravi najintimnejše življenje, se porazgubi v nekaj precej mrzlih scenah. Žene, ki so usodno posegle v njegovo življenje, so sorazmerno mnogo boljše opisane kot pesnikovi prijatelji, znanci in sovražniki, vendar pisateljica ni znala docela prikriti svoje simpatije do Julije, ki se skriva skozi zastrte gardine ozira za Prešernom in ga na tihem celo ljubi, razume in opravičuje, kakor ni znala prikriti odpora do Jelovškove, tega zalega, a plehkega dekliča, ki ne kaže nikakega razumevanja za pesnikovo genialnost in veličino.

Spretnejša kakor v psihološkem prodiranju k čustvenim in miselnim vrelcem svojih oseb je Vaštetova v opisovanju časovnega in prostorninskega okolja. Stara Ljubljana pred revolucijo 1848 zaživi včasih v vsej svoji enolični, lagodni patriarhalnosti. Vaštetovi je mnogo bliže stiliziranje zunanjega kot razkrivanje notranjega življenja, zato je izoblikovala dokaj zanimivih, živahnih prizorov, a skoro nobenega živega, resnično zanimivega človeka. Namesto da bi v sebi od kraja predelala in prekvasila material, namesto da bi se dvignila nadenj, se ga je krčevito oprijela. Ta krčevitost se pozna na vsaki strani in mnogo škoduje romanu. Njegov pomen je in bo predvsem v populariziranju Prešerna in njegovih sodobnikov (na Gorenjskem ga baje kmetje prebirajo z nenavadnim zanimanjem) in pa v tem, da uvaja k nam novo zvrst, biografski roman o velikih osebnostih naše narodne preteklosti.

Vladimir Pavšič.

Narte Velikonja: Besede. Povest. 1937. Sodalizio S. Ermacora, Edit. — Gorizia. Strani 309. Besed je precej, nad tristo strani, lepih in grdih, mehkih in trdih, teh več kot onih, ostrih, ujedljivih, krepkih, obrekljivih, norčavih, posmehljivih, norih in pametnih — pisana goščava besed, da se jim človek kar čudi, kako jih je moglo toliko pognati po tistih kršnih goličavah nad Ajdovščino, od Slokarjev dalje ob Lokavščku, skozi tri predore do Predmeje, čez Dol in Otlico po vsej Angelski gori do Sinjega vrha in ledene jame. Mislim, da so vse, da niti ena ne manjka. Tudi ljudje so vsi; še nekaj takih je vmes, ki niso Otličani, pa jih je vrglo na Goro in imajo v »Besedah« precej besede.

Velikonjevo pero ljubi duhovitost domače govorice, preži na vsako besedo, ki privre Gorjanom iz ust, možem in ženam, fantom in dekletom, gospodarjem in beračem, bebcem in otrokom, in tke iz njih prezanimivo, slovstveno dragoceno tkivo, kakršnega pisatelj lahko ustvari le enkrat v življenju: ko se z vso tvorno silo pogrezne v okolico, iz katere je sam pognal, in jo iz svojih spominov, iz svoje krvi, krajevne in človeške zasidranosti dvigne v prekaljeno, za ves narod pomenljivo obliko. Angelska gora stopa v »Besedah« v naše slovstvo z enako upravičenostjo, s kakršno je s Pregljem stopil vanj tolminski kot, z Bevkom cerkljanski, z Miškom Kranjcem prekmurski, s Potrčem ptujski.

Zato se zdi, da ta poljudna zamejska izdaja ne bo mogla ostati edina in bo treba dati povesti v Sloveniji trdnjše in trajnejše, njene notranje cene vrednejše odelo. Za ta primer bi pripomnili, da dva Čibeja, nadučitelj in podžupan, v prvih poglavjih motita, ker nista dovolj jasno ločena.

Dodajmo še posladek iz angelskogorskega besedišča: cicati, razkosmičiti se, lempa, božji grm, hruška Matere božje, golovica, skripa, ranjak, porajkelj, zgonja, tehiniti, tehinast, drobencljati, štremlj, zmrzlin, kartavžar, smrlinje, crikati, škrobotniti, škrobotati, sodriž, sovdan, smukovice, cezeti, smrdi mleko